

ОСНОВНІ ВИКЛИКИ, ЩО СПРИЧИНЮЮТЬ ТРАНСФОРМАЦІЮ ПЕНСІЙНИХ СИСТЕМ КРАЇН ЄС

Денис Білий¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-126-8-60>

Пенсійна система будь-якої країни – система соціального захисту громадян, що фінансується через економічні примусові та добровільні важелі впливу на громадян. Залежно від рівня розвитку ринкової економіки вирішальну роль в пенсійному забезпеченні відіграє «солідарна» (внески здійснюються в обов'язковому порядку) та добровільна пенсія. На прикладі це виглядає так, що в США, паралельно з соціальним забезпеченням, існує безліч варіацій пенсійних рахунків, які передбачають як безпосередню участь суб'єкта пенсійного забезпечення в розподілі пенсійних активів, так і передачу пенсійних накопичень в управління професійним учасникам фінансового ринку. Натомість в країнах ЄС система пенсійних рахунків є більш звуженою, де перевагу мають пенсійні фонди, що акумулюють кошти суб'єктів пенсійного забезпечення, тобто кожен з учасників такого фонду отримує однаковий приріст вартості своїх активів не впливаючи на їх розподіл.

Така нерівність в побудові пенсійних систем залишається недослідженою в працях українських науковців. Лише деякі з наших свівітчизників дотично дослідили дану тематику: Скуратівський В. [3], Ткаченко Н. [4], Вишнеvsька О. [5]. Серед світових авторів та організацій слід виділити здобутки Карл Хайнріч (Hinrichs Karl) [1], Організацію економічного співробітництва та розвитку [2].

Багато науковців, зокрема Ткаченко Н. [4], наголошують на суттєвій різниці в пенсійних політиках різних країн ЄС. В даному контексті більш прийнятною вважаємо думку Скуратівського В. [3], Хайнріча К. [1] про те, що хоч країни ЄС і мають деякі структурні відмінності, проте основне поле їх функціонування окреслюється єдиним ринком, що, в

¹ Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

будь-якому випадку, виводить такі системи на єдиний трансформаційний вектор. Спільний економічний простір європейських країн обумовлює наявність однакових проблемних моментів функціонування систем пенсійного забезпечення. Карл Хайнріч у своїй праці виділяє три основні виклики перед пенсійними системами європейських країн:

1. Починаючи з 1990-х років і до сьогодні, стрімко зростає частка населення пенсійного віку.

2. Світові фінансові кризи, що негативно впливають на можливість країн зі значним відношенням боргу до ВВП виконувати свої соціальні функції.

3. На зміну традиційній повній зайнятості приходять нові форми працевлаштування, які потребують реформування пенсійних систем задля забезпечення сталих надходжень [1].

Підтвердженням висловленої думки німецького науковця є прогноз ОЕСР щодо відношення населення віком понад 65 років до зайнятих осіб віком 20-64 роки (рис. 1).

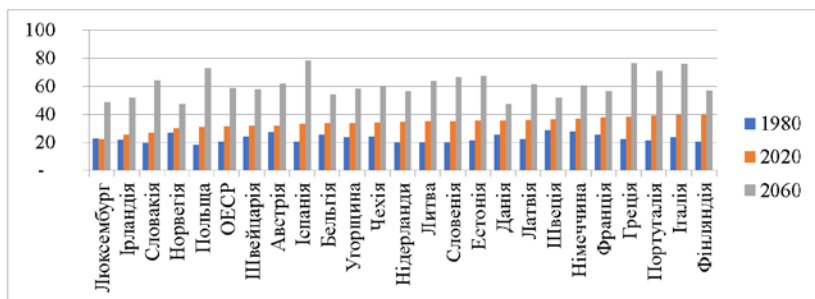

Рис. 1. Середнє відношення старіючого до зайнятого населення протягом 1980–2060 рр., %

Джерело: [2]

З Рисунку 1 випливає, що в середньому за всіма країнами, що входять до ОЕСР, дане співвідношення подвоїться до 2060 року. Найбільш критичною прогнозується ситуація в таких країнах Європи: Польща, Іспанія, Греція, Португалія, Італія. В зазначених країнах відношення населення похилого віку до зайнятого перевищить 70%. Однак, вже у 2018 році частка обов'язкових пенсійних відрахувань працівників по відношенню до доходу у Польщі складала 27,5%, Греції – 20%, Португалії – 22,7%, Італії – 33% (найвищий показник серед країн ОЕСР

у 2018 році). З огляду на такі результати, можемо говорити про наявність надмірного навантаження щодо пенсійних відрахувань в європейських країнах уже зараз [2].

Зазначені тенденції, очевидно, відобразяться на спроможності зайнятого населення підтримувати достатній рівень життя непрацюючих осіб через механізм пенсійного забезпечення в майбутньому. Кроки з забезпечення фінансової стабільності пенсійних систем європейських країн уже здійснювались за рахунок параметричних змін у цих системах [3].

Найбільший вплив перераховані вище виклики здійснюють на перший рівень пенсійного забезпечення. Усі виклики перед даною системою уряди країн намагаються нівелювати за рахунок параметричних реформ, а не структурних. Карл Хайнріх (Hinrichs Karl) описав так звану «солідарну» пенсію рівнянням:

$$c = \left(\frac{B}{C}\right) \times \left(\frac{P}{W}\right) \times (1 - S)$$

В даному рівнянні частка пенсійного внеску (с) є результатом множення трьох факторів, а саме: кількісного співвідношення одержувачів пенсійних виплат (В) до зайнятого населення (С) (дане співвідношення у багатьох джерелах має назву коефіцієнт залежності – «dependency ratio»), співвідношення середньої пенсії (Р) до середньої заробітної плати (W) (коефіцієнт пенсійного забезпечення), державні субсидії за вирахуванням поточних податкових надходжень (S) [1].

Отже, всі європейські країни мають три параметри, зміна котрих дозволяє зменшити тиск на пенсійні виплати першого рівня: значення В/С можна збільшити шляхом підняття пенсійного віку, співвідношення Р/W покращується шляхом зменшення розміру середньої пенсії, підняття податкового тиску автоматично збільшить надходження до пенсійної системи [1].

Переламний момент настав у 1990-х роках, коли під тиском міжнародних донорів усі європейські країни перейшли від «бісмарковської» пенсійної системи до трирівневої моделі, яка на той час була успішно впроваджена в Данії та Нідерландах [4].

З того часу основою усіх пенсійних систем країн ЄС є перший рівень пенсійної системи, який проявляється у варіативних формах «солідарної пенсії». Даний рівень зазвичай передбачає фіксовану виплату або виплату прив'язану до певного фактору (рівень заробітної плати, трудовий стаж) зі встановленою верхньою межею щодо обсягу виплат. Перший рівень пенсійної системи не передбачає ефективного розміщення залучених коштів зайнятого населення, а слугує дискретним джерелом для здійснення виплат пенсіонерам. Тобто, одразу зрозуміло,

що тренд старіння населення, в першу чергу, вдарить по першому рівню пенсійної системи [5].

Другий рівень системи пенсійного забезпечення країн ЄС представлений здебільшого професійними пенсійними фондами. В законодавстві європейських країн покладено на роботодавця обов'язок чи право (в залежності від конкретної країни) зі здійснення відрахувань встановленого рівня (відповідно до законодавства чи договору з персоналом) на користь своїх працівників до визначених пенсійних фондів під приватним чи державним управлінням. Даний рівень пенсійної системи відкриває ринкову складову системи пенсійного забезпечення та переходить у розріз накопичення, а не перерозподілу залучених коштів [5].

Третій рівень пенсійного забезпечення в Європі є недержавне пенсійне забезпечення. Даний рівень заснований на принципах добровільної участі працівників, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень для отримання громадянами пенсійних виплат. Слід зазначити, що вибір накопичувальних планів у країнах Європи досить широкий. Якщо при обов'язковому накопичувальному компоненті інвестування пенсійних коштів здійснюється, як правило, в державні цінні папери – надійний інструмент з невисоким рівнем доходності, то при добровільному накопиченні об'єктів інвестування стає значно більше: акції та інвестиційні сертифікати інститутів спільного інвестування; банківські депозити, акції, нерухомість, дорогоцінні метали тощо [5].

Отже, не дивлячись на багато в чому різні погляди серед країн ЄС на певні структурні особливості локальних пенсійних систем, спільні виклики спрямовують все європейське співтовариство до побудови системи пенсійного забезпечення громадян на основі спільного трансформаційного вектору. Фундаментом даного прагнення стала побудова трирівневої основи, кожен з рівнів якої може відрізнитись в різних країнах за формою, але не за змістом. Зміст пенсійної системи ЄС полягає в забезпеченні гідної старості своїм громадянам, надаючи їм можливість задовольнити базові споживчі потреби за рахунок першого рівня пенсійної системи, а за рахунок другого і третього – розширити межі споживання до комфортних.

References:

1. Hinrichs K. (2021) Recent pension reforms in Europe: More challenges, new directions. An overview. *Soc Policy Adm.*, no. 55, pp. 409–422.
2. Pensions at a Glance (2019). *OECD Library*. Retrieved from: https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/pensions-at-a-glance-2019_b6d3dcfc-en

3. Skurativskyj V. (2011) Derzhavne rehuljuvannja finansovogho zabezpechennja pensijnykh system: dosvid krajin Jevropejskogho Sojuzu [State regulation of the financial provision of pension systems: the experience of the European Union]. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, no. 1, pp. 206–217.

4. Tkachenko N. V. (2014) Vektory pobudovy pensijnykh system u krajinakh Jevropejskogho Sojuzu [Vectors of the construction of pension systems in the countries of the European Union]. *Problems and prospects of development of the banking system of Ukraine*, no. 40, pp. 32–42.

5. Vyshnevsjka O. A. (2016) Pensijna reforma: zarubizhnyj dosvid dlja Ukrajinjy [Pension reform: foreign experience for Ukraine]. *Aspects of public administration*, no. 8, pp. 42–48.